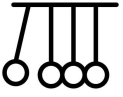

TURKEY'S UNHEARD VOICES

Jean-Paul Akayesu Davası ve Soykırımın Hukuki Tanımı

LAW

ELA TUNÇ

Giriş

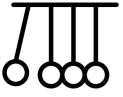
Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu davası, özellikle soykırımın modern hukuki tanımını şekillendirmesi bakımından, uluslararası ceza hukukunun gelişiminde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. 1994 Ruanda Soykırımı sırasında işlenen vahşetlerden kaynaklanan bu dava, bir uluslararası mahkemenin ilk kez bir bireyi soykırım suçundan mahkûm ettiği ve 1948 Soykırım Sözleşmesi kapsamında suçun unsurlarını sistematik biçimde yorumladığı dava olmuştur. Karar, bireysel cezai sorumluluğu tesis etmenin ötesine geçerek, cinsel şiddeti bir soykırım aracı olarak tanınması ve soykırım kastının davranış ve bağlamdan nasıl çıkarılabileceğini açıklığa kavuşturmasıyla, soykırımsal fiillere ilişkin anlayışı derinlemesine genişletmiştir. Tarihsel arka planın, Akayesu öncesi hukuki çerçevenin ve Mahkeme'nin gerekçesinin incelenmesi yoluyla bu metin, Akayesu davasının soykırımı büyük ölçüde teorik bir kavram olmaktan çıkarıp uluslararası hukuk altında uygulanabilir ve kapsayıcı bir suç hâline nasıl dönüştürdüğünü ele almaktadır.

Tarihsel ve Olgusal Arka Plan

1990'lı yıllar boyunca Ruanda, Hutu ve Tutsi nüfusları arasında ani bir gerilim yaşamış ve bu durum 1994 soykırımıyla sonuçlanmıştır. Ruanda soykırımı, 6 Nisan 1994'te Başkan Habyarimana'nın uçağının düşürülmesinin ardından başlamış ve birkaç saat içinde Hutu aşırılıkçıları ılımlı liderleri öldürerek geçici bir hükümet kurmuştur. Birden fazla siyasi partiyi temsil ettiğini iddia etmesine rağmen, gerçekte üyelerinin tamamı Hutu Power ideolojisini paylaşmakta ve meşru görünmek için parti etiketlerini kullanmaktaydı. Ordu, Interahamwe gibi milisler ve yerel yetkililer tarafından desteklenen geçici hükümet, Tutsilere ve ılımlı Hutulara yönelik kitlesel katliamları örgütlemiş ve yönetmiş, sıradan vatandaşları kışkırtmak için radyo ve basın yoluyla propaganda yaymıştır. Siyasetteki ılımlıları ortadan kaldırmış, devlet yapıları aracılığıyla katliamları koordine etmiş ve uluslararası toplumu yanıltmaya çalışmıştır. 100 gün boyunca 500.000 ile 1.000.000 arasında insan öldürülmüştür.

1953 yılında Taba komününde doğan Jean-Paul Akayesu, Ruanda'daki bir futbol takımının aktif bir üyesiydi. Beş çocuk babasıydı ve öğretmen olarak çalışıyordu. Genel olarak Akayesu, toplumunda herkes tarafından sevilen bir liderdi. Olağanüstü ahlakı, bilgisi ve dürüstlüğüyle tanınıyordu. Akayesu 1991 yılında siyasete atıldı. Mouvement Démocratique Républicain (MDR) partisinin yerel başkanı seçildi ve ardından Taba belediye başkanı oldu. Bir lider olarak Akayesu, yerel ekonomiyi denetliyor, polisi kontrol ediyor, hukuku uyguluyor ve köydeki sosyal yaşamı genel olarak yönlendiriyordu.

Akayesu, 1994 yılında kasabasını kitlesel katliamdan korumuştur. Interahamwe'ye katılmayı reddetmiş ve kendisine yapılan tüm katılım taleplerini geri çevirmiştir. Ancak 18 Nisan'da, soykırımı planlayan ve yöneten geçici hükümet liderleriyle belediye başkanlarının yaptığı toplantıda, Taba'da ve Jean-Paul Akayesu'nun ideolojik inançlarında temel bir değişim yaşanmıştır. Aniden Akayesu iş kıyafetini askeri bir üniformayla değiştirmiş, kasaba halkını katliama katılmaya kışkırtmaya başlamış ve Taba'yı işkence ve cinayetlerin yaşandığı bir yer hâline getirmiştir.

Savaş devam ederken Akayesu Zaire'ye kaçmış, daha sonra Zambiya'ya gitmiş ve 1995 yılında burada tutuklanmıştır. Soykırıma ilişkin tarihî tespitinin yanı sıra, ICTR'nin kararı, bir uluslararası mahkemenin ilk kez tecavüzü uluslararası hukuk kapsamında bir suç olarak tanımladığı karar olmuştur. Ayrıca bir uluslararası mahkemenin tecavüzü soykırım işleme aracı olarak tanıdığı ilk karar olmuştur.

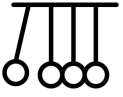
Akayesu Öncesinde Uluslararası Hukukta Soykırım

Soykırım Sözleşmesi, insani konuları ele alan ilk Birleşmiş Milletler sözleşmelerinden biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında işlenen vahşetlere yanıt olarak 1948 yılında kabul edilmiş ve Birleşmiş Milletler'in, "soykırımın, bireylerin ve devletlerin ulusal ve uluslararası sorumluluğunu doğuran bir uluslararası suç olduğu"nu kabul ettiği 21 Aralık 1947 tarihli G.A. Res. 180 (II) kararını takip etmiştir. Sözleşme, o tarihten bu yana uluslararası toplum tarafından geniş ölçüde kabul edilmiş ve Devletlerin ezici çoğunluğu tarafından onaylanmıştır. Akayesu'nun yargılaması 9 Ocak 1997'de başlamış ve ICTR'nin ilk kararına yol açmıştır. Bu karar aynı zamanda, soykırım suçuna ilişkin bireysel sorumluluğu tespit eden herhangi bir uluslararası ceza mahkemesinin ilk kararı olmuş ve soykırımın *actus reus* unsuru kapsamında cinsel suçların nitelendirilmesi de dâhil olmak üzere bu suçun hukuki unsurlarını açıklığa kavuşturmuştur.

Akayesu'dan önce soykırım yalnızca teorik bir hukuki kavram olarak var olmuş, bu durum da soykırımsal kastın ispatını hukuken zor olarak görülmesine yol açmış, mahkemeler kastın davranışlardan nasıl çıkarılabileceğine dair yönlendirmeden yoksun kalmıştır. Ayrıca, 1948 Soykırım Sözleşmesi "ciddi bedensel veya zihinsel zarar verilmesini" soykırıma neden olan bir fiil olarak içermesine rağmen, cinsel şiddet açıkça tanınmamıştır. Cinsel şiddet yalnızca insanlığa karşı suç olarak sunulmuş, bir yok etme aracı olarak görülmemiştir. Bu yorum eksikliği, önemli güvenilirlik boşluklarının ortaya çıkmasına yol açmış ve Akayesu davası 1997 yılında bu boşlukları ayrıntılı ve genişletici bir şekilde ele almıştır.

Akayesu Kararı

Kararda, yukarıda belirtilen gerekçeler doğrultusunda, tüm deliller ve tarafların argümanları değerlendirildikten sonra, Daire oybirliğiyle Jean-Paul Akayesu'nun şu maddeleri ihlal ettiğine hükmetmiştir: 1. Sayım: soykırımdan suçlu; 2. Sayım: soykırıma iştiraktan beraat; 3. Sayım: insanlığa karşı suç (yok etme) suçundan suçlu; 4. Sayım: soykırım işlemeye doğrudan ve alenen tahrikten suçlu; 5. Sayım: insanlığa karşı suç (cinayet) suçundan suçlu; 6. Sayım: Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesinin ihlalinden (cinayet) beraat; 7. Sayım: insanlığa karşı suç (cinayet) suçundan suçlu; 8. Sayım: Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesinin ihlalinden (cinayet) beraat; 9. Sayım: insanlığa karşı suç (cinayet) suçundan suçlu; 10. Sayım: Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesinin ihlalinden (cinayet) beraat; 11. Sayım: insanlığa karşı suç (işkence) suçundan suçlu; 12. Sayım: Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesinin ihlalinden (zalimane muamele) beraat; 13. Sayım: insanlığa karşı suç (tecavüz) suçundan suçlu; 14. Sayım: insanlığa karşı suç (diğer

insanlık dışı fiiller) suçundan suçlu; 15. Sayım: Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi ile Ek Protokol II'nin 4(2)(e) maddesinin ihlalinden (kişisel onura saldırı, özellikle tecavüz, aşağılayıcı ve küçük düşürücü muamele ve edebe aykırı saldırı) beraat.

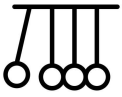
Cinsel Şiddet ve Soykırımın Yeniden Tanımlanması

Akayesu davasında Mahkeme, tecavüzü “zorlayıcı koşullar altında cinsel nitelikte fiziksel bir ihlal” olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde, cinsel şiddet “zorlayıcı koşullar altında... cinsel nitelikte herhangi bir fiil” olarak tanımlanmıştır. Bu iki terimin Jean-Paul Akayesu davasında tanımlanması, ICTR açısından önemli bir dönüm noktası olmuş; cinsel şiddet fiillerinin uluslararası hukukta nihayet soykırımsal olarak tanınmasını sağlamıştır. Bu gelişme son derece kritik olmuştur; çünkü soykırımsal kast, soykırımın bir planı ve organizasyonu olarak kabul edilmemiş, aksine ispatlanması mümkün olmayan bir unsur gibi görülmüştür. Jean-Paul'un Tutsi halkına yönelik yaygın şiddeti engelleyememesi ve soykırımsal eylemleri teşvik etmesiyle birleşen bu durum, yok etme ve savaş niyetinin açık biçimde ortaya konulduğunu göstermiştir.

Bu karar yalnızca cinsel şiddeti, tecavüzü ve yok etme niyetini tanımlamakla kalmamış, aynı zamanda kitlesel katliamların soykırımın tek kanıtı olmadığını da ortaya koymuştur. Madde II'de yer alan “ciddi bedensel veya zihinsel zarar verilmesi ve bir grubun yok edilmesine yol açacak yaşam koşullarının kasten dayatılması” gibi diğer fiillerin de soykırımsal olduğu gösterilmiştir. En önemlisi, ICTR, soykırım sorumluluğunun doğrudan katılım, emir verme, yardım ve yataklık, planlama ve örgütlenme yoluyla da doğabileceğini; özellikle kişinin toplumunda bir bakan veya belediye başkanı gibi bir tür otoriteye sahip olduğu durumlarda bunun geçerli olduğunu vurgulamıştır. Bu durum, uluslararası mahkemelerin bu tür fiillerden bireyleri sorumlu tutma yetkisini güçlendirmiştir.

Sonuç

Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu davası, uluslararası hukukta soykırımın hukuki anlayışını ve kovuşturulmasını köklü biçimde yeniden şekillendirmiştir. Soykırım Sözleşmesi'ni daha geniş ve daha pratik bir şekilde yorumlayarak ICTR, soykırımsal kastın niteliğini açıklığa kavuşturmuş, soykırım teşkil edebilecek fiillerin kapsamını genişletmiş ve en önemlisi tecavüz ile cinsel şiddeti bir grubun yok edilmesinin araçları olarak tanımıştır. Dava, soykırımın yalnızca kitlesel katliamlarla sınırlı olmadığını, özellikle yetki konumunda bulunan kişiler tarafından mümkün kılındığında veya teşvik edildiğinde, hedef alınan bir grubun fiziksel ve zihinsel bütünlüğüne sistematik biçimde zarar verilmesi yoluyla da gerçekleştirilebileceğini göstermiştir. Bir bireyi soykırımdan mahkûm eden ilk uluslararası karar olarak Akayesu, kalıcı bir hukuki emsal oluşturmuş, hesap verebilirlik mekanizmalarını güçlendirmiş ve sonraki içtihatları etkilemiştir. Mirası, soykırımsal fiillerin tüm kapsamının tanınmasını, kovuşturulmasını ve kınanmasını sağlayarak uluslararası ceza hukukunu şekillendirmeye devam etmektedir.

Resources

- 1) *United States Holocaust Memorial Museum*, United States Holocaust Memorial Museum,
encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/rwanda-the-first-conviction-for-genocide.
Accessed 8 Feb. 2026.
- 2) *Box 5: Political Parties and Organizations Officially Registered in 1991*,
rwandadelaguerraugenocide.univ-paris1.fr/wp-content/uploads/2015/11/From-War-to-Genocide-Box-5.pdf. Accessed 8 Feb. 2026.
- 3) “Republican Democratic Movement.” *Wikipedia*, Wikimedia Foundation, 8 Nov. 2025, en.wikipedia.org/wiki/Republican_Democratic_Movement.
- 4) *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*,
www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf. Accessed 8 Feb. 2026.
- 5) *IHL*, ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/genocide-conv-1948. Accessed 8 Feb. 2026.
- 6) *Santa Clara University School of Law Digital Commons*,
digitalcommons.law.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1626&context=facpubs&httpsredir=1&referer=. Accessed 8 Feb. 2026.
- 7) *Oxford Public International Law: Akayesu Case*,
opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1688?d=/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1688&p=emailAu9Y3Ke437u6c. Accessed 8 Feb. 2026.
- 8) *Akayesu - Appeal Judgement*,
www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/AKAYESU%20-%20APPEAL%20JUDGEMENT.pdf. Accessed 8 Feb. 2026.
- 9) *Akayesu-ICTR-1998-Judgment.PDF*,
www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/10/Akayesu-ICTR-1998-Judgment.pdf. Accessed 8 Feb. 2026.
- 10) *ICC-CPI*,
www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/AF3FA255-B1D9-4FA4-992F-56079A2DCC63/279736/ICCOTP20081027MacKinnon.pdf. Accessed 8 Feb. 2026.